

Två generationer Lundén

— Av Arne Lundgren —

åvied 3 augusti 1979

Med Oscar Lundéns bortgång decimerades den allt glesare skaran av stenhuggare födda på andra sidan sekelskiftet, samtidigt som en rikt utrustad och fin personlighet gick ur tiden.

Både han och hans far, Carl L. Lundén, tillhörde två generationer arbetare, som gick på lång men gedigen yrkes- och bildningsväg. Och båda generationerna fick sannerligen pröva på vad det vill säga att leva under knapphetens kalla stjärna.

Carl Lundén (i en del handlingar även Lundin) var en av de många kända och okända pionjärer som byggde upp arbetarrörelsen. Carl Lundéns "universitet", för att låna ett uttryck från Maksim Gorkij, var rallarlaget, stembrottet och sammankomsterna i det fria eller möteslokalen. Han hade en förmåga att i tal uttrycka sig enkelt, direkt och konstlöst men samtidigt också friskt och åskådligt, säger personer som har hört honom stå i talarstolen — det kan vara på sin plats att erinra om den sortens talekonst, eftersom säkert många läsare har sett spelet om Stenhuggare vid kajen i Hunnebostrand, där det inte precis sparades på svordomar-na.

I Söndrum i Halland lärde sig Carl Lundén stenhuggaryrket och där förlorade han också ett öga vid en olyckshändelse, antagligen vid uppborrningen av ett borrhål, där laddningen inte hade gått av.

Egentligen var han väsigöte från Espereds socken och 1895 kom han till Bohus Malmön. Ett par år senare följde familjen efter.

Carl Lundéns insatser finns dokumenterade på många håll i protokoll och handlingar. Han var en av dem som tog initiativ till Malmöns stenhuggarfackförening, till Folkets Hus på Malmön och parken, till kooperativa och till biblioteket — på sin tid säkert ett av de främsta arbetarbiblioteken i landet, som han ägnade sig åt i 34 år. Han var kongressombud i många år och valdes också in i förbundsstyrelsen.

Han ivrade för nykterheten, för att plantera löv- och barrträd och anlägga köksträdgårdar, och ofta efter fackföreningsmötena på söndagarna tog han med sig familjen från hemmet på Kullebacken på utflykt utåt Myren, där man slog sig ned under en vildapel, ett av de få träd som då fanns på ön.

När vi idag ännu ser såren i landskapet efter stenindustrins framfart, så låt oss också minnas, att åtskilligt planterades och anlades av dessa gamla stenarbetare och deras anhöriga, träd och

blomnor, parker och annat. För att inte tala om de vackra murar och andra stenarbeten, som på många håll än idag vittnar om både känsla för landskapet, skönhetssinne och yrkesskicklighet.

Många var otroligt skickliga och utvecklade också i en berättigad yrkes stolthet, något som man skulle kunna kalla för kärlek till graniten. Men stenhuggare har också varit kända för att vara ett fribofet släkte. De skötte sig själva i sina stembrott, de tålde inget tvång eller översitteri och de krusade inte för överhet eller myndighetspersoner. Många var självlärda personligheter, original eller starka individualister, som ingen vågade sätta sig på. Många vandrade land och rike kring i sökandet efter arbete och kanske också av äventyrlust, vetgirighet och kunskapsörst. Det hindrade inte att de tidigt insåg det nödvändiga i att organisera sig för att bevaka sina intressen.

Oscar Lundén föddes 1891 i Söndrum och redan vid sju års ålder var han med sin far i berget. På bildningens väg fick han så att säga ta ett steg vidare, han genomgick en folkhögskolekurs, men i mycket följde han i faderns fotspår som fackligt och politiskt aktiv. Han reste åtskilligt i unga år men innerst inne förblev han ändå sin herbygd och stenhuggeriet trogen.

I flera omgångar var Oscar Lundén i USA och blev också amerikansk medborgare. Han arbetade som stenhuggare under en lång rad av år men även som skoghuggare i gränstrakterna till Kanada vintertid, när stenhuggeriet låg nere. Där fick han idén till pälsdjursuppfödning och han startade en minkfarm på Bohus Malmön vid mitten av 30-talet och senare också en chinchilla-farm.

Han företog också något så ovanligt som en resa till Sydamerika 1912 tillsammans med kamraten Gustav Johansson (Lidén), sedermera bosatt i USA. Resan blev i stort sett en besvikelse. De arbetade i ett stembrott vid staden Tandil söderut från Buenos Aires. Graniten gick inte i dagen utan låg gömd under ett sandstenstäck. Ackordet sänktes så snart förtjänsten började hygglig och argentisk militär jagade s.k. anarkister och omstörtare i arbetarbarackerna, fängslade dem och dumpade dem i havet — där rådde med andra ord en skoningslös förföljelse då som nu.

I Buenos Aires är kajerna lagda med sten från Bohuslän, skriver Evert Taube. I sin bok "Strövtåg i Ranrike" nämner han också i slutet av avsnittet "En stenhuggare", att han ska upp och besöka Oscar Lundéns museum. Jag tror inte att det besöket blev av, och troligen var det väl så redan då liksom senare, att av brist på lämplig lokal låg Oscar Lundéns samlingar nedpackade.

Under årens lopp hade Oscar Lundén samlat åtskilligt från stenhuggeriet och Bohus Malmön, som var av kulturhistoriskt värde, men endast vid tillfällen har något varit utställt och en del har tyvärr också skingrats genom åren. Han hjälpte också på ett mycket generöst sätt forskare och museitjänstemän över hela landet att samla in uppgifter och att rita av gamla föremål från stenindustri och fiske eller visade dem tillräta i Malmöns natur och historia, i flora och fauna. Ville badgäster eller besökande veta något om Bohus Malmön, så hänvisades de som regel till Oscar Lundén. Få har visat ett sådant brinnande intresse för sin hembygd, dess kultur och historia som Oscar Lundén, och han blev med åren en levande legend, som framgår av Bengt Haslums visa "Balladen om Oscar Lundén".

Själv hade jag kontakt med Oscar Lundén under 1950-talet, då jag ofta besökte "Stenriket" för att skriva romaner om stenindustrin och arbetarrörelsen i mellersta Bohuslän. Jag minns Oscar Lundén som en lång och reslig man, mycket vital till kropp och själ, full av intryck och hågkonster och med en blid och trivsamt humor. Han var en annorlunda människa, på en gång både lokalpatriot och världsmedborgare. I sitt bibliotek hade han samlat många böcker om Bohuslän, men han hade också vidare vyer och när han var över 60 år återuppväcktes hans intresse för främmande språk som tyska och spanska.

Av arbetet med stenen hade han fått silikos, även om den inte var av det mest svårartade slaget. Under senare år var han långa tider hänvisad till sjukbädden och vistades på Svenshögens sjukhus — men hans hjärta var ändå bland bergen.